

SUJUVUUDEN PIIRTEISTÄ ILMIÖN YMMÄRTÄMISEEN – SUJUVUUS LAAJA-ALAISEN TUTKIMUKSEN KOHTEENA

SOILE LOUKUSA¹, TERHI HAUTALA¹ JA ANNA-KAISA TOLONEN^{1,2}

¹Oulun yliopisto, logopedian tutkimusyksikkö ²Verve

Puheen sujuvuus on monitieteinen tutkimuskohde, ja se voidaan määritellä erilaisista viitekehyksistä käsin. Puheen sujuvuutta voidaan tarkastella esimerkiksi tyypilliseen kehitykseen liittyvänä ilmiönä, vieraan kielen oppimisen tai kommunikaatiohäiriöiden yhteydessä. Puheen sujuvuutta voidaan tarkastella esimerkiksi kuulonvaraisesti havainnoiden, puhenäytteestä sujuvuuden ja sujumattomuuden piirteitä mittaamalla sekä puhujan omien kokemusten kautta. Tässä julkaisussa sujuvuutta lähestytään laaja-alaisesti sekä kuulijan että puhujan näkökulmasta. Sujuvuutta tarkastellaan myös muokkaantuvana ilmiönä ja näin ollen voidaan ajatella, että puheen sujuvuuteen voidaan vaikuttaa opettamisen tai kuntouttamisen kautta. Kenenkään puhe ei ole täysin sujuvaa. Luonnollisessa kommunikointitilanteessa täysin sujuva puhe voi kuulostaa jopa poikkeavalta, sillä esimerkiksi puheen korjaamiset ja epäröinnit kuuluvat tyypilliseen puheeseen.

Mikäli sujumattomuuksien määrä kasvaa suureksi tai puheeseen tulee mukaan änkytyksenkaltaisia sujumattomuuden piirteitä, puheen sujumattomuus alkaa vaikuttaa kuulijan ja puhujan kokemukseen puheen sujuvuudesta. Puheen sujumattomuus voi aiheuttaa myös psykososiaalista haittaa, jolloin puheen piirteet alkavat vaikuttaa laajemmin ihmisen hyvinvointiin (ks. esim. Guitar, 2011).

Puheen sujuvuuteen vaikuttavat monet tekijät. Eggers (2022) nostaa esille temperamentin, itsesäätelytaitojen ja toiminnanohjauksen yhteyden änkytyksen ilmenemiseen. Kysetutkimusten mukaan esimerkiksi inhibitiokontrollin on arvioitu olevan heikompi änkyttävillä lapsilla kuin lapsilla, jotka eivät änkytä. Ylisavolan ym. (2022) tutkimuksen mukaan 2,5-vuotiaan lapsen puheen sujumattomuutta selitti eniten oman vanhemman änkytys. Lisäksi puheen sujuvuutta selitti nimenomaan lapsen temperamenttipiirteet, joista selkeimmin nousi esille tahdonalainen kontrolli. Mitä korkeampi 2,5-vuotiaan lapsen tahdonalainen kontrolli oli, sitä sujuvampaa oli myös lapsen puhe. Temperamentin ajatellaan olevan yhteydessä myös siihen, kuinka paljon änkyttäminen vaikuttaa lapseen;

änkytyksen on havaittu vaikuttavan negatiivisemmin pelokkaampiin lapsiin, joiden reaktiivisuus on korkea, kuin lapsiin, jotka ovat ulospäinsuuntautuneempia (Eggers, 2022).

Änkytyksen lisäksi puheen sujumattomuutta esiintyy myös muissa kommunikoinnin häiriöissä, kuten aivovammojen (Penttilä & Siivola, 2022) ja autismikirjon (Pirinen, 2022) yhteydessä. Penttilän ja Siivolan (2022) monitapaustutkimuksessa havaittiin, että aivovamman jälkeen esiintyvään neurogeeniseen änkytykseen, sokellukseen ja palilaliaan liittyy sujumattomuutta sekä puherytmien, artikulaationopeuden ja sanapainon muutoksia, jotka näyttäytyvät eri tavalla näissä kolmessa häiriössä. Tutkijat kannustavatkin tarkastelemaan sujumattomuutta pelkkien sujumattomuuslukujen lisäksi edellä mainittujen prosodisten piirteiden kautta, jolloin vaikeudesta saadaan kokonaisvaltaisempi kuva. Autismikirjon aikuisten puheen on puolestaan todettu olevan ryhmätasolla noin kaksi kertaa sujumattomampaa kuin verrokeilla (Pirinen, 2022). Tyypillisten ja änkytyksen kaltaisten sujumattomuuksien lisäksi heillä on tunnistettu epätyypillisiä sujumattomuuksia kuten epätyypillisiä äänneiden lisäyksiä, sananloppuisia toistoja ja pidenyksiä.

Tarvitsemme erilaisia arviointimenetelmiä puheen sujuvuuden ja sujumattomuuksien arvioimiseen. Koska erityisesti änkytyksenkaltaiset puheen sujumattomuudet voivat vaikuttaa huomattavasti yksilön elämänlaatuun, arvioinnissa on tärkeää, että puhujan oma näkemys tulee kuulluksi esimerkiksi itsearviointilomakkeiden avulla. On hienoa, että kansainvälisesti toimivaksi todettuja itsearviointilomakkeita (Communication Attitude Test ja OASES -itsearviointilomakkeet) on käännetty myös suomen kielelle (Jansson-Verkasalo, 2022). Puheterapiassa on keskeistä, että änkytys ymmärretään kokonaisvaltaisesti eikä huomiota kohdisteta pelkästään puheessa kuuluvaan sujumattomuuteen. Tärkeää on tiedostaa, millainen merkitys änkytyksellä on puhujalle itselleen tai lapsen vanhemmille sekä miten änkytys vaikuttaa puhujan itsetuntoon, minäkuvaan, aktiivisuuteen sekä sosiaalisiin suhteisiin (Laiho, 2022). Siksi hyvissä puheterapiakäytännöissä annetaan taustatietoa änkytyksestä ja sen vaikutuksista elämänlaatuun sekä käsitellään änkytyksen arvioinnissa huomioitavia tekijöitä ja terapiamenetelmistä saatua näyttöä (kts. Laiho, 2022).

Puheen sujuvuus liittyy keskeisesti myös vieraan kielen oppimiseen (Lintunen, Mutta, Olkkonen, Peltonen & Veivo, 2022). Vieraan kielen oppimisen yhteydessä sujuvuus voi viitata koko kielitaitoon, suulliseen kielitaitoon yleisesti tai tiettyihin puheen piirteisiin. Vieraan kielen sujuvuuteen vaikuttavat monet eri tekijät, kuten vieraan kielen yleinen kielitaso, sujuvuus ensikielessä, ulkoiset teki-

jät (esim. muut puhetilanteeseen osallistuvat henkilöt) ja sisäiset tekijät (esim. puhujan kognitiiviset ja psyykkiset tekijät). Sujuvuutta voidaan tarkastella puhuttujen kielten lisäksi myös visuaaliseen kanavaan pohjaavassa viittomakielessä. Viittomakieleen liittyvä puheen sujuvuuden tutkimus on vielä varsin vähäistä, mutta näyttäisi siltä, että viittomisessa vauhdin, taukojen sekä liikkeen tarkastelu tarjoaa lähtökohdan viittomakielen sujuvuuden tutkimukselle (Sipronen & Kanto, 2022).

Tässä julkaisussa esitettyjen artikkeleiden perusteella on selvää, että Suomessa tehdään laaja-alaista ja monitieteistä puheen sujuvuuden tutkimusta. Tutkitun tiedon perusteella opimme paremmin ymmärtämään puheen sujumattomuuden piirteitä, puheen sujuvuuden kehittymistä ja kehitykseen vaikuttavia tekijöitä. Tutkimus antaa myös arvokasta tietoa vieraan kielen puheen sujuvuuteen vaikuttavista tekijöistä. Sujuvuus on ilmiönä moninainen. Sujuvuuden tutkimus on myös laajentunut kattamaan visuaaliseen kanavaan pohjaavan viittomakielen tutkimuksen. Tulevaisuudessa sujuvuuden piirteiden tarkastelu ulotetaankin ehkä vielä laajemmin viestintään, jolloin mukaan tulee myös eleilmaisun ja vuorovaihtuksen sujuvuus.

LÄHTEET

- Eggers, K. (2022). Temperament, self-regulation, and executive functioning in childhood stuttering. Teoksessa S. Loukusa, T. Hautala & A-K. Tolonen (toim.), *Sujuvaa vai sujumatonta? Puheen ja kielen sujuvuutta tutkimassa*, (s. 8–18). Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 54.
- Guitar, B. (2006). *Stuttering. An integrated approach to its nature and treatment*. (Third edition). Lippincott Williams & Wilkins.
- Jansson-Verkasalo, E. (2022). Änkytyksen arviointi: Suomennetut Communication Attitude Test ja OASES-itsearviointilomakkeet änkytyksen arvioinnissa. Teoksessa S. Loukusa, T. Hautala & A-K. Tolonen (toim.), *Sujuvaa vai sujumatonta? Puheen ja kielen sujuvuutta tutkimassa*, (s. 19–30). Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 54.
- Laiho, A. (2022). Änkytys – Hyvät puheterapiakäytännöt. Teoksessa S. Loukusa, T. Hautala & A-K. Tolonen (toim.), *Sujuvaa vai sujumatonta? Puheen ja kielen sujuvuutta tutkimassa*, (s. 88–97). Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 54.
- Lintunen, P., Mutta, M., Olkkonen, S., Peltonen, P. & Veivo, O. (2022). Sujuvuus ja vieraan kielen oppiminen: Monitahoinen ilmiö edellyttää monitieteistä tutkimusta. Teoksessa S. Loukusa, T. Hautala & A-K. Tolonen

- (toim.), *Sujuvaa vai sujumatonta? Puheen ja kielen sujuvuutta tutkimassa*, (s. 75–87). Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 54.
- Penttilä, N. & Siivola, T. (2022). Puheen sujuvuuden häiriöt aivovamman jälkeen: Neurogeeninen änkytys, sokellus ja palilalia. Teoksessa S. Loukusa, T. Hautala & A-K. Tolonen (toim.), *Sujuvaa vai sujumatonta? Puheen ja kielen sujuvuutta tutkimassa*, (s. 54–63). Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 54.
- Pirinen, V. (2022). Puheen sujumattomuudet autismikirjon henkilöillä. Teoksessa S. Loukusa, T. Hautala & A-K. Tolonen (toim.), *Sujuvaa vai sujumatonta? Puheen ja kielen sujuvuutta tutkimassa* (s. 64–74). Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 54.
- Sipronen, S. & Kanto, L. (2022). Sujuvuus viittomakielessä. Teoksessa S. Loukusa, T. Hautala & A-K. Tolonen (toim.), *Sujuvaa vai sujumatonta? Puheen ja kielen sujuvuutta tutkimassa*, (s. 43–53). Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 54.
- Yli-Savola, A. Eggers, K., Rautakoski, P., Ollas-Skogster, D., Nolvi, S., Karlsson, L., Karlsson, H. & Mainela-Arnold, E. (2022). Varhaisten kielellisten taitojen ja temperamentin suhde vanhemman raportoimaan lapsen änkytykseen FinnBrain-syntymäkohortissa. Teoksessa S. Loukusa, T. Hautala & A-K. Tolonen (toim.), *Sujuvaa vai sujumatonta? Puheen ja kielen sujuvuutta tutkimassa*, (s. 31–42). Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 54.